

Monica Axelsson och Päivi Juvonen

Stockholms universitet

Inledning: Nyanlända barn och ungdomar i de nordiska länderna

De nordiska länderna har en relativt lång tradition av att ta emot nyanlända barn och ungdomar från olika länder. I internationell jämförelse har de nordiska länderna också utvecklat en förhållandevis god beredskap för att ta emot och erbjuda barn och ungdomar utbildning inom ramen för det allmänna skolväsendet. Beredskapen sattes dock på hårda prov under 2015, då Europa fick uppleva de största flyktingströmmarna sedan andra världskriget. Det stora antalet barn och ungdomar som anlant till Norden under de senaste åren har i viss utsträckning föranlett ändrade formuleringar i de mottagande ländernas regelverk, gett upphov till särskilda anpassningar inom utbildningsväsendet och i vissa fall förändrade sätt att tala om de barn och ungdomar som kommit. Det är därför motiverat att säga att den globala politiska situationen speglas i den lokala nordiska skolan. Dock är de ömsesidiga kunskaperna om hur utbildningen för nyanlända elever är organiserad, vilken didaktik och pedagogik som tillämpas och vilka erfarenheter av måluppfyllelse som finns i de olika nordiska länderna begränsad. För att fylla denna kunskapslucka föreslog vi gästredaktörer våren 2015 Nordands redaktionskommitté att ett temanummer om nyanlända barn och ungdomars skolgång och språkutveckling i de nordiska länderna skulle kunna överbrygga delar av denna lucka. Syftet med detta temanummer är därför att ge uppdaterade översikter över hur man i Norge, Danmark, Finland och Sverige har reglerat och organiserat sitt mottagande av nyanlända inom utbildningsväsendet, vilka grupper som kommit till respektive land samt vilken forskning som hittills har gjorts och vilka framtida

forskningsbehov som finns. Därtill innehåller numret två empiriska artiklar som rapporterar ny forskning om nyanlända barn och ungdomar.

Publicering av översikterna i just tidskriften *Nordand* har historisk bäring eftersom merparten av den forskning som ägnats migranter har gjorts av andraspråks- och migrationsforskare. Den tidiga arbetskraftsinvandringen föranledde studier av vuxnas tillägnan av andraspråket, därefter har alla åldersgrupper varit föremål för andraspråksstudier. På senare år har också skolelevernas dubbla uppgift, att lära sig målspråket och samtidigt utveckla kunskaper på målspråket, uppmärksammas. Forskningsmässigt har detta inneburit ett allt större fokus på tillägnandet av skolspråket i olika ämnen och ämneslitteracitet. Genom åren har också fler vetenskapsområden, som pedagogik, utbildningssociologi, antropologi, statsvetenskap och etnologi, utvecklat forskning och vidgat perspektiven kring den nyanlända elevgruppen.

Likvärdig utbildning av nyanlända elever

Idag talar vi om »nyanlända« respektive »nyankomna« elever som en separat grupp av flerspråkiga elever – de som till skillnad från till exempel andra generationens andraspråkstalare nyligen anlant till Norden och som möter det lokala majoritetsspråket, tillika skolspråket, som nybörjare. Benämningen »nyanlända« har föregåtts av benämningar som »invandrare«, »flerspråkiga elever«, »migranter«, »fremmedarbetarerbarn«, »fremmedspråkliga elever«, »minoritetsspråklig«, »fra språkliga minoriteter« med flera, och används även idag ibland parallellt med dessa. I Sverige liksom i Norge innebär beteckningen »nyanländ« en tidsbegränsning. I Sverige är tiden man är nyanländ preciserad till fyra år, under vilka man förutsätts lära sig svenska som andraspråk för att kunna följa ordinarie undervisning på svenska och medverka i samhället. Tidsbegränsningen är alltså en prediktion om att den nyanlända senast efter den tidsperioden kan eller bör ingå i ordinarie undervisning. Statuser som nyanländ – som översikterna demonstrerar – är i varierande grad även kopplad till viktiga rättigheter som andraspråksundervisning, modersmålsundervisning, studiehandledning och stödundervisning.

De nyanlända har med sig kunskaper och erfarenheter som utgör viktiga resurser i deras fortsatta skolkarriär. Ett visst erkännande av de nyanländas potential syns i att deras bakgrund i form av tidigare

skolgång, erfarenheter och kunskaper har börjat synliggöras genom initial kartläggning så att den mottagande skolan ska kunna skraddarsy ett individuellt program utifrån elevens förutsättningar som motsvarar tidigare kunskaper. Än så länge uppfattas dock inte alltid de nyanlända som en grupp med speciella möjligheter i kraft av sina »andre språkliga og kulturelle ressenser, andre livserfaringer, annen motivasjon og annen arbeidsinnsats«, som Dewilde & Kulbrandstad skriver i denna volym. Dock finns antydningar till att dessa elevers studiemotivation uppmärksammas i skolorna liksom deras villighet att lägga ner mycket arbete på sin skolgång, eftersom de ser det nordiska utbildningsväsendet som en unik chans, om bara undervisningen möter deras förutsättningar.

Frågan om likvärdighet aktualiseras i samband med mottagning av nyanlända elever, dvs. frågan om i vilken utsträckning och på vilket sätt en viss mottagningsmodell förmår att tillgodose och sörja för en likvärdig utbildning. Detta har särskilt undersökts och diskuterats inom ämnet specialpedagogik av Mara Westling Allodi. Westling Allodi (2002) presenterar två perspektiv och tolkningar av begreppet likvärdighet. I det ena perspektivet tolkas likvärdighet som »samma undervisning« med en strävan uppför att utifrån sociala behov och rationella motiv påverka, forma och organisera ett homogent samhälle. I det andra perspektivet tolkas likvärdighet som »samma möjligheter« vilket snarare kan ses som ett underifrånperspektiv som ger individer och grupper rätt att behandlas likvärdigt även om de är olika (2002: 54–55). Inkludering förutsätter enligt Westling Allodi (2002) att pedagogiska praktiker utgår ifrån att alla människor är unika och att man uppskattar mångfald och detta, hävdar hon, uppnås inte genom att alla elever deltar i samma undervisning oberoende av behov och förutsättningar (Axelsson 2015: 97–98). Det gäller att inte blunda för elevers olikheter (»difference blindness«) utan att ta vara på mångfalden och låta de flerspråkiga eleverna samverka och interagera med alla sina språk (Lindberg 2009:18–19).

Förändringar i skolsystemet som kommer många tillgodo

De systemförändringar som gjorts genom åren i de nordiska länderna för att tillgodose de nyanlända elevernas behov har också påverkat de nordiska skolsystemen i stort. Modersmålsundervisning till nyanlända visade tidigt vägen och öppnade denna möjlighet också för de inhem-

ska minoriteterna. Utbudet av moderna språk har ökat även om några av de tidigare dominerande språken, tyska och franska, gått tillbaka. Flerspråkighet i olika varianter, snarare än enspråkighet, ses numera som det typiska för merparten av Nordens medborgare. Ett ytterligare mycket viktigt bidrag till utbildningen av alla elever i de nordiska skolorna är den andraspråksforskning som riktats mot elevernas utveckling av skolspråket. Forskning har fastslagit att tidsrymden är avsevärd, 4–8 år, för nyanlända att komma på nivå med infödda när det gäller språket i skolans ämnen och att skolspråksutvecklingen måste starta så tidigt som möjligt, parallellt med utvecklingen av vardagsspråket. De flerspråkiga eleverna måste få undervisning om de olika skolämnenas varierade sätt att formulera sina texter, först av andraspråksläraren, modersmålsläraren och studiehandledaren och därefter i samarbete med respektive ämneslärare. Detta uppenbara och långvariga undervisningsbehov hos flerspråkiga elever har på senare tid tydliggjort för lärare att också elever med god (infödd) språkförmåga i undervisningsspråket inte heller har skolspråket som ett modersmål utan också behöver undervisning om t.ex. samhälls- och naturvetenskapliga ämnens språkstruktur och sätt att presentera sitt stoff. Behovet av fokus på ämnes-svenska/norska/danska/finska i undervisningen uppmärksammas alltmer generellt för alla elever¹.

Framtida forskningsbehov

I samtliga översikter framgår att forskningsbehovet inom området nyanlända är stort eftersom majoriteten av det som hittills producerats snarare är utredningar, kartläggningar och myndighetsrapporter än forskning. Merparten av den befintliga forskningen har fokuserat på flerspråkiga elever i grundskolan medan studierna rörande de yngre förskolebarnen och de äldre gymnasieeleverna är få eller helt lyser med sin frånvaro. För alla elevkategorier råder brist på studier som följer upp de flerspråkiga elevernas skolkarriär och resultat, och som Juvonen efterlyser i denna volym, i relation till specifika organisatoriska, didaktiska och pedagogiska praktiker. En styrka vid sådana studier är såväl långsiktighet som tvärvetenskapliga forskningsinsatser. Ett föga studerat område är också möjligheterna för nyanlända att i skol- och klassrumssammanhang använda sin totala flerspråkighet för lärande (se Reath Warrens artikel i detta nummer), dvs. att i ett dynamiskt växelspel använda alla sina

språkliga resurser för kommunikation och kunskapsutveckling (jfr Garcia & Li 2014; Jørgensen 2008). Ett ytterligare perspektiv som nästan helt saknas i forskningen är det som utgår från barnen, eleverna, ungdomarna själva – de som är i fokus för de insatser som görs av myndigheter och skolor (se dock Nilsson & Axelsson 2013; Nilsson Folke 2015). Forskning som utgår från ett barn- och elevperspektiv skulle kunna ge betydande kunskap om vilka aspekter som är särskilt centrala eller känsliga för nyanlända och flerspråkiga elever.

Introduktion till artiklarna

De fyra översiktsartiklarna beskriver organisationen för mottagning, undervisning och forskning om nyanlända elever i Norge (Dewilde & Kulbranstad), Danmark (Kristjánsdóttir & Jacobsen Perez), Finland (Honko & Latomaa) och Sverige (Juvonen). Alla börjar med en bakgrundsbeskrivning av vilka de nyanlända eleverna i respektive land är. Den senaste tidens världshändelser återspeglas i varifrån man kommit, och i samtliga nordiska länder talas det numera bland annat arabiska, dari och somaliska. I Finland utgörs dock majoriteten av gruppen utlandsfödda till skillnad från de övriga nordiska länderna av migranter från närområdet, Ryssland och Estland (Honko & Latomaa, denna volym). Andelen flerspråkiga elever i såväl grundskolan som i gymnasieskolan varierar mellan länderna, men i samtliga nordiska länder har andelen ökat under de senaste åren.

Regelsystemet i de fyra länderna uppvisar många likheter i formerna för skolmottagande i mottagnings- och ordinarie klasser där nyanlända jämföras med övriga skolelever, men dessutom erbjuds andraspråksundervisning, modersmålsundervisning, studiehandledning och stödundervisning. De skillnader mellan kategorier av nyanlända som framgår i översikterna rör främst asylsökande och EU-medborgare när det gäller att få del av alla erbjudanden. I viss mån kan vi även se skillnader mellan huruvida olika skolformer erbjuder utbildning av nyanlända elever.

De två empiriska artiklarna i temanumret exemplifierar på var sitt sätt den viktiga och nydanande forskning som efterlyses i översiktsartiklarna. Anne Reath Warren studerar ett hittills närmast obeforskat område, när hon undersöker hur studiehandledning på modersmålet (eller flerspråkig studiehandledning, ett begrepp hon själv argumenterar för) kan hjälpa

nyanlända elever i Sverige att nå lärandemålen i skolans olika ämnen. Utifrån Nancy Hornbergers teorier om flerspråkig litteracitet genomför hon en funktionell analys av flerspråkiga praktiker under studiehandledning på modersmålet hos fyra lärare med lång erfarenhet i kombination med lingvistisk etnografisk data. Reath Warren visar hur flerspråkiga praktiker hjälper nyanlända elever att bearbeta texter i olika ämnen och hur deras medvetenhet om själva uppgifterna, lärandet och sociokulturella aspekter av Sverige och den svenska skolan stärks. Studiehandledning på modersmål visar sig ge utrymme för transspråkande och ge eleverna möjligheter att utveckla ämneslitteracitet genom mer än ett språk.

Katrin Ahlgrens artikel belyser en ung kvinnas erfarenheter av språk-användning och språkutveckling under femton år med start i flykten från Afghanistan och illustrerar hennes socialisation in i det svenska samhället. Med utgångspunkt i Paul Ricœurs teoretiska ramverk, som är baserat på hermeneutisk och fenomenologisk tradition skildras en persons balansakt mellan att vara en och samma person och samtidigt förändras. Med hjälp av begreppet narrativ identitet klargör Ahlgren hur berättande binder samman tiden, ger uttryck för etiska dimensioner samt hur kvinnan så småningom utvecklar en alltmer gränsöverskridande och inkluderande identitet. Värdet av att studera nyanlända personer i ett longitudinellt perspektiv blir också tydligt då analysen inbegriper avgörande vändpunkter när det gäller attityder och strategier i förhållande till andraspråksanvändning.

Om författare

Monica Axelsson är professor i tvåspråkighet med inriktning på svenska som andraspråk vid Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

Päivi Juvonen är docent i lingvistik vid Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet.

Noter

- 1 När detta skrivs har den svenska ministern för högre utbildning och forskning just (27.9.2016) deklarerat att språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt inom två år ska ingå i varje ny lärarens utbildning och att utbildningen av lärare i svenska som andraspråk och modersmållärare ska öka.

Litteratur

- Axelsson, Monica 2015: Nyanländas möte med skolans ämnen i ett språkdidaktiskt perspektiv. I: Bunar, Nihad (red.), *Nyanlända och lärande – mottagande och inkludering*. Stockholm: Natur & Kultur. 81–138.
- Garcia, Ofelia & Li Wei 2014: *Translanguaging: Language, bilingualism and education*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Doi: 10.1057/9781137385765.
- Jørgensen, J. Normann 2008: Poly-lingual languaging around and among children and adolescents. *International Journal of Multilingualism*, 5(3), 161–176.
- Lindberg, Inger 2009: I det nya mångspråkiga Sverige. *Utbildning & Demokrati*, 18(2), 9–37.
- Nilsson, Jenny & Monica Axelsson 2013: »Welcome to Sweden?»: Newly arrived students' experiences of pedagogical and social provision in introductory and regular classes. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 6(1), 137–164.
- Nilsson Folke, Jenny 2015: »Sitting on embers»: a phenomenological exploration of the embodied experiences of inclusion of newly arrived students in Sweden. *Gender and Education*. Advance Online Publication.
- Westling Allodi, Mara 2002: *Support and resistance. Ambivalence in special education*. Doctoral Dissertation. Studies in Educational Sciences 61. Stockholm: Stockholm Institute of Education, Stockholm University.

